

กลยุทธ์พัฒนาความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษา และการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน*

STRATEGIES FOR ENHANCING THE SUCCESS OF COOPERATIVE AND WORK-INTEGRATED LEARNING

สุวิมล เจียรธรวาณิช^{1*}, ธรรมมา เจียรธรวาณิช², สุพัตรา กฤษวัฒนากรณ์¹

Suwimol Jairtalawanich^{1*}, Thamma Jairtalawanich², Suphatra Kritwattanakorn¹

¹คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

¹Faculty of Technical Education, Rajamangala University of Technology Krungthep, Bangkok, Thailand

²คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

²Faculty of Engineering, Rajamangala University of Technology Krungthep, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: Suwimol.J@mail.rmutk.ac.th

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่องกลยุทธ์พัฒนาความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากลยุทธ์ความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน ตัวอย่างการศึกษาคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ผู้เรียนที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี ในหลักสูตรที่มีการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน จำนวน 10 คน ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารระดับปริญญาตรี ในหลักสูตรที่มีการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงานที่มีประสบการณ์ด้านบริหารการศึกษา การดูแลหลักสูตรสหกิจศึกษาและบูรณาการกับการทำงาน จำนวน 5 ท่าน ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยแบบสัมภาษณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยแบบประเมินความเหมาะสมของกลยุทธ์ ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์พัฒนาความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน ประกอบด้วย 5 กลยุทธ์ คือ 1) การสร้างความร่วมมือกับสถานประกอบการและอุตสาหกรรม 2) การออกแบบหลักสูตรที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน 3) การประเมินผลอย่างต่อเนื่องและการให้คำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ 4) การส่งเสริมทักษะการทำงานร่วมกันและการสร้างเครือข่าย สร้างโอกาสในการทำงานเป็นทีมระหว่างนักศึกษาและผู้มีประสบการณ์จากองค์กร และ 5) การพัฒนาจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม จากกลยุทธ์ทั้ง 5 ประการนี้ ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาและการทำงานจริง ส่งเสริมทักษะที่จำเป็นสำหรับนักศึกษาในการเตรียมพร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงาน และพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

คำสำคัญ: กลยุทธ์, สหกิจศึกษา, การศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน, การจัดการเรียนการสอน

Abstract

Strategies for Enhancing the Success of Cooperative and Work-Integrated Learning. This qualitative research aims to develop strategies for enhancing the success of cooperative education and work-integrated learning. The study employed purposive sampling, selecting 10 undergraduate students enrolled in programs that implement cooperative and work-integrated education, and 5 experts and administrators with experience in managing and overseeing such programs at the undergraduate level. Data were collected through in-depth interviews using an interview guide and analyzed using a strategy appropriateness evaluation form. The findings revealed five key strategies for enhancing the success of cooperative and work-integrated education: 1) Establishing collaboration with enterprises and industries - encouraging industry participation in curriculum design and evaluation of teaching and learning outcomes. 2) Designing flexible curricula that respond to labor market needs - integrating both theory and practice to develop skills aligned with labor market demands. 3) Ongoing evaluation and expert guidance-continuous assessment by both academic instructors and industry partners throughout the cooperative education period. 4) Promoting teamwork skills and networking opportunities-providing opportunities for students to collaborate with experienced professionals, enhancing teamwork and professional networks. And 5) Developing social and environmental responsibility-encouraging students to participate in community service and environmental conservation activities with non-profit organizations. These five strategies contribute to creating a learning environment that connects academic education with real-world work experience, fosters essential skills for students to prepare for the workforce, and promotes long-term responsibility toward society and the environment.

Keywords: Strategies, Cooperative Education, Work-Integrated Learning, Education Management

บทนำ

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมได้เห็นความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ศึกษาได้จากประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา เรื่องหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการจัดหลักสูตรสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน พ.ศ. 2565 ที่เป็นการสมควรส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษาร่วมมือกับสถานประกอบการจัดหลักสูตรสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน (Cooperative and Work Integrated Education: CME) เพื่อให้ให้นักศึกษามีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานจริง มีสมรรถนะพร้อมสู่โลกแห่งการทำงานจริง สร้างโอกาสในการได้งานทำ และสอดคล้องกับความต้องการของตลาดงาน และเพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาสามารถจัดหลักสูตรสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงานอย่างมีคุณภาพมาตรฐานสอดคล้องตามกฎกระทรวงมาตรฐานหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 กฎกระทรวงมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 และสอดคล้องตามเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติ

การอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 และประกาศกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เรื่อง กำหนดปรัชญาการอุดมศึกษาไทยและระบบอุดมศึกษาใหม่ ด้านการสร้างบัณฑิตและพัฒนากำลังคน ซึ่งประกาศนี้ได้ให้ความหมาย “สหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน (Cooperative and Work Integrated Education: CWIE)” หมายถึง การจัดการศึกษาเชิงประสบการณ์ (Experiential Education) อิงฐานสมรรถนะ (Competencies-based) ซึ่งสถาบันอุดมศึกษาและสถานประกอบการร่วมกันออกแบบและร่วมพัฒนา (Co-design) โดยให้นักศึกษาได้เรียนในสถาบันอุดมศึกษาควบคู่กับการไปปฏิบัติงานจริงในสถานประกอบการ (Workplace) เพื่อให้นักศึกษามีสมรรถนะพร้อมสู่โลกแห่งการทำงานจริงได้ทันทีหลังสำเร็จการศึกษา (Ready to Work) (คณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา, 2565) ความเป็นมาของกลยุทธ์พัฒนาความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษา และการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน การศึกษาแบบสหกิจศึกษา (Cooperative Education หรือ Co-op Education) และการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน (Work-Integrated Learning หรือ WIL) เกิดขึ้นจากความต้องการที่จะสร้างระบบการศึกษาที่มีความเชื่อมโยงกับการทำงานจริง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่สามารถนำไปใช้ได้ในโลกการทำงานจริง และพัฒนาทักษะที่เป็นที่ต้องการของตลาดแรงงาน จากในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ตลาดแรงงานได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางดิจิทัลเข้ามามีบทบาทอย่างมาก ทำให้ทักษะและความรู้ที่มีอยู่ในห้องเรียนอาจไม่เพียงพอในการตอบสนองความต้องการของภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ส่งผลให้เกิดการพัฒนากลยุทธ์การเรียนการสอนที่มีการผสมผสานการเรียนรู้จากภาคทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติจริงในสถานประกอบการ การจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษา (Co-op) จึงเป็นการจัดการศึกษาแบบใหม่ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกงานหรือมีประสบการณ์ทำงานในช่วงเวลาที่เรียนอยู่ ในขณะที่ยังคงได้เรียนทฤษฎีควบคู่ไปด้วย โดยการทำงานนั้นจะเชื่อมโยงกับหลักสูตรการเรียนการสอน ซึ่งทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะที่จำเป็นและสามารถปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของตลาดแรงงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กิริอัชมา แถมสมมติ และคณะ, 2558)

สหกิจศึกษาเป็นการจัดการศึกษาแบบบูรณาการร่วมมือระหว่างสถาบันอุดมศึกษากับสถานประกอบการ เพื่อเตรียมความพร้อมด้านการประกอบอาชีพและการเข้าสู่ระบบการทำงานของบัณฑิตก่อนสำเร็จการศึกษา และเพื่อพัฒนาคุณภาพบัณฑิตตามความต้องการของตลาดแรงงาน การพัฒนาคุณภาพบัณฑิตไทยโดยใช้สหกิจศึกษานั้น สถาบันอุดมศึกษาจะต้องดำเนินการตามมาตรฐานการดำเนินงานสหกิจศึกษาของสมาคมสหกิจศึกษาไทย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักศึกษาและสถานประกอบการที่รับนักศึกษาเข้าปฏิบัติงานในส่วนของสถานประกอบการที่เข้าร่วมจัดสหกิจศึกษานั้น จะต้องเป็นสถานประกอบการที่สอดคล้องกับสาขาวิชาชีพที่นักศึกษากำลังศึกษา มีนโยบายสนับสนุนสหกิจศึกษาที่ชัดเจน และกำหนดผู้รับผิดชอบ เพื่อให้คำแนะนำหรือถ่ายทอดงานแก่นักศึกษาจากการติดตามประเมินผลการจัดการศึกษาสหกิจศึกษา พบว่า นักศึกษาสหกิจศึกษามีศักยภาพในระดับยอดเยี่ยม มีการพัฒนาตนเอง และสอดคล้องกับความต้องการของสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการ ทั้งนี้ จากการเปรียบเทียบนักศึกษาที่ไปฝึกงานภาคฤดูร้อนกับนักศึกษาในโครงการสหกิจศึกษา พบว่า นักศึกษาสหกิจศึกษามีศักยภาพดีกว่านักศึกษาฝึกงานภาคฤดูร้อน และนักศึกษาสหกิจศึกษามีอัตราการได้งานทำสูงกว่า จากผลสัมฤทธิ์ของสหกิจศึกษาดังกล่าว ประกอบกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยเฉพาะการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน สหกิจศึกษา จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพบัณฑิต สำหรับสถาบันอุดมศึกษา

ของไทย (พาทีศ คงโสมมา, 2555) ในขณะที่การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสหกิจศึกษาสาขาวิชาธุรกิจและอาชีวศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษา คือ นิสิตสหกิจศึกษา จำนวน 17 คน คณาจารย์นิเทศก์ จำนวน 3 คน และผู้นิเทศงานของสถานประกอบการ 17 คน เก็บรวบรวมโดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการปฏิบัติงานสหกิจศึกษา คือ ปิตภาคเรียนก่อนขึ้นชั้นปีที่ 4 โดยปฏิบัติงานต่อเนื่องกันจนครบ 4 เดือน มีการนิเทศเดือนละ 1 ครั้ง นิสิตสหกิจศึกษาทั้งหมดมีความพึงพอใจกับการปฏิบัติงานและได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติงานในระดับมาก ผู้นิเทศงานเห็นว่า ความรู้ของนิสิตที่ได้รับจากมหาวิทยาลัยเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานระดับปานกลาง นิสิตสหกิจศึกษาช่วยเหลือ แบ่งเบาภาระงานในระดับมากและมีความประสงค์ที่จะรับนิสิตจากสาขาวิชาธุรกิจและอาชีวศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีต่อไป ส่วนปัญหาการบริหารจัดการสหกิจศึกษา พบว่า มีด้านการเตรียมการและการวางแผน ด้านสถานประกอบการ และด้านนิสิตสหกิจศึกษา กิจกรรมสำคัญและกระบวนการบริหารจัดการสหกิจศึกษา ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวางแผนหรือการเตรียมตัวก่อนการปฏิบัติงาน (Plan) 2) การปฏิบัติงาน (Do) 3) การติดตามความก้าวหน้าและการประเมินผล (Check) และ 4) การดำเนินการหลังการปฏิบัติงานสหกิจศึกษา (Act) (สิริฉันท สติกรกุล เตชพาหพงษ์, 2558)

กลยุทธ์ในการพัฒนา จึงเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการเหล่านี้ ได้แก่ 1) การพัฒนาหลักสูตรร่วมกับภาคอุตสาหกรรม การทำงานร่วมกับภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมในการออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับทักษะที่จำเป็นในงานจริง ช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ที่ทันสมัยและมีความสามารถที่สามารถนำไปใช้ในอาชีพได้จริง 2) การสนับสนุนการฝึกงานในสถานประกอบการจริง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกงานในสถานประกอบการจริงเพื่อสร้างประสบการณ์ที่ช่วยเพิ่มทักษะการทำงานและความเข้าใจในความต้องการของภาคธุรกิจ 3) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ สร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการในการพัฒนาระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยในเรื่องของการฝึกอบรมทักษะในโลกแห่งความจริง แต่ยังช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเข้าไปในอุตสาหกรรมที่ตนต้องการทำงานในอนาคต และ 4) การส่งเสริมการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง สนับสนุนการเรียนรู้ที่สามารถปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงานอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดหลักสูตรที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการทำงานจริง พร้อมทั้งมีการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับอาชีพ (สุพิชชา ชีวพฤกษ์, 2560) จากที่กล่าวมา การพัฒนากลยุทธ์ในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงานถือเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการเตรียมผู้เรียนให้พร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงานจริง โดยการสร้างการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียนและจากประสบการณ์การทำงานจริง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับทักษะที่ตรงกับความต้องการของภาคธุรกิจและสามารถทำงานได้ทันทีหลังจบการศึกษา และความเป็นมาของกลยุทธ์พัฒนาความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบ CWIE (Collaborative Work-Integrated Education) หรือ การศึกษาแบบบูรณาการการทำงานที่ร่วมมือ (หรืออาจเรียกว่า การศึกษาเชิงบูรณาการร่วมกับงาน) เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการผสมผสานระหว่างการเรียนในห้องเรียนและการฝึกงานหรือการทำงานในสถานประกอบการจริง โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาทักษะการทำงานที่จำเป็นและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคดิจิทัล (แดนวิชัย สายรักษา และคณะ, 2568) ซึ่งที่มาของการพัฒนา CWIE ในหลายปีที่ผ่านมา การศึกษาในระบบดั้งเดิมมักเน้นการสอนทฤษฎีในห้องเรียนโดยไม่เชื่อมโยงกับโลกแห่งความ

เป็นจริงของการทำงาน ซึ่งทำให้ผู้เรียนขาดประสบการณ์การทำงานจริงและทักษะที่จำเป็นในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ ตลาดแรงงานมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเทคโนโลยีใหม่ ๆ และความต้องการของอุตสาหกรรมต่าง ๆ ได้เปลี่ยนไปในทางที่ทักษะจากการเรียนในห้องเรียนเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพออีกต่อไป ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนากลยุทธ์การเรียนการสอนที่สามารถเชื่อมโยงการศึกษาในห้องเรียนกับการทำงานจริง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับทั้งทฤษฎีและประสบการณ์จากการทำงานจริง ซึ่ง CWIE ได้รับการพัฒนาเป็นทางเลือกที่ตอบโจทย์ความต้องการนี้ โดยกลยุทธ์ในการพัฒนา CWIE ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนมี ดังนี้ 1) การออกแบบหลักสูตรที่เชื่อมโยงทฤษฎีกับการทำงานหลักสูตรการเรียนการสอนที่ออกแบบโดยการร่วมมือกันระหว่างสถานศึกษาและสถานประกอบการ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้จากการเรียนในห้องเรียนที่สามารถนำไปใช้ในการทำงานได้จริงและในการทำงานในสถานประกอบการ ผู้เรียนจะได้ฝึกปฏิบัติตามทฤษฎีที่เรียนมาในภาคทฤษฎี 2) การสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและภาคอุตสาหกรรมการพัฒนาความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและสถานประกอบการเพื่อพัฒนาโครงการฝึกงาน การฝึกอบรม และการทำงานในสถานที่จริง โดยมีการจัดเตรียมโครงสร้างการเรียนที่ช่วยสนับสนุนผู้เรียนในการฝึกฝนทักษะจากประสบการณ์จริง 3) การสนับสนุนการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและต่อเนื่องการพัฒนาโมเดลการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น โดยการให้ผู้เรียนสามารถเลือกเวลาในการฝึกงานหรือทำงานในสถานประกอบการ พร้อมกับการเรียนในห้องเรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตและพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ที่จำเป็นสำหรับการทำงาน 4) การใช้เทคโนโลยีในการเชื่อมโยงการเรียนรู้กับการทำงานการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น แพลตฟอร์มออนไลน์, ระบบการเรียนรู้แบบดิจิทัล, หรือการใช้เครื่องมือเสมือนจริง (Virtual Reality) มาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถฝึกฝนทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานในสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และ 5) การประเมินผลและการพัฒนาอย่างต่อเนื่องการสร้างระบบการประเมินผลที่สามารถวัดผลทั้งในด้านทักษะที่ได้รับจากการเรียนในห้องเรียนและจากการทำงานในสถานประกอบการจริง รวมถึงการใช้ผลการประเมินเพื่อปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรและการฝึกอบรมให้ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน

ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการกับการทำงาน จึงต้องการศึกษากลยุทธ์ในการดำเนินการให้เกิดผลสำเร็จอย่างชัดเจน เพื่อเป็นรูปแบบแนวทางในการใช้จัดการเรียนการสอนให้เกิดผลสำเร็จแก่หลักสูตรที่ต้องการจะดำเนินการปรับหลักสูตรนำไปใช้ โดยการพัฒนาและใช้กลยุทธ์ CWIE จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาและการฝึกฝนที่สมบูรณ์แบบ โดยไม่เพียงแค่อ่านทฤษฎีในห้องเรียน แต่ยังสามารถประสบการณ์จริงจากการทำงานที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในอาชีพได้ทันทีหลังจากสำเร็จการศึกษา และยังเป็น การเตรียมพร้อมให้กับผู้เรียนในการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคปัจจุบัน ที่ต้องการบุคลากรที่มีทั้งทักษะทางด้านวิชาการและประสบการณ์การทำงานจริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนากลยุทธ์ความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดของวิธีการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. ผู้เรียนที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี ในหลักสูตรที่มีการจัดการเรียนการสอนแบบ สหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน จำนวน 10 คน

2. ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหาร ระดับปริญญาตรี ในหลักสูตรที่มีการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงานที่รับผิดชอบงานหรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารการศึกษาดูแลหลักสูตรการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน

กลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้เรียนที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี ในหลักสูตรที่มีการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้เรียนในระบบทวิภาคี เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนรวม 10 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประชุมกลุ่มพัฒนากลยุทธ์เพื่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน ผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหาร ระดับปริญญาตรี ในหลักสูตรที่มีการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงานที่รับผิดชอบงานหรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา การดูแลหลักสูตรการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน จำนวน 5 ท่าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์ผู้เรียนที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี ในหลักสูตรที่มีการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างโดยเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสร้างแบบสัมภาษณ์และประเมินความตรงเชิงเนื้อหาด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสัมภาษณ์ 0.83

2. แบบประเมินความเหมาะสมของกลยุทธ์เพื่อพัฒนากลยุทธ์เพื่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาจากเอกสาร ด้วยวิธีการประมวลสาระเอกสารทั้งจากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) โดยการอ่านสังเคราะห์ สรุปเรียบเรียง เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน รวมทั้งเอกสาร หนังสือ ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาจากบุคคล เพื่อศึกษาข้อมูลและข้อเท็จจริงเพิ่มเติม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยวิธีการสอบถามจากผู้บริหาร ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน เพื่อรวบรวมแนวคิดประสบการณ์ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีดำเนินการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกตามขั้นตอนต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนากลยุทธ์เพื่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน

1.1 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีจากหนังสือตำราวารสารงานวิจัยต่าง ๆ
1.2 รวบรวมข้อมูลและทำการวิเคราะห์เพื่อสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยและสรุปเป็นตัวแปรปัจจัย

1.3 วิเคราะห์องค์ประกอบปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนากลยุทธ์เพื่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน

1.4 สร้างแบบสัมภาษณ์ปัจจัยสำคัญที่มีต่อการพัฒนากลยุทธ์เพื่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน

1.5 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนากลยุทธ์เพื่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน โดยเป็นการจัดการประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารระดับอุดมศึกษาที่รับผิดชอบงานหรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา การดูแลหลักสูตรการสอน โดยเฉพาะ การสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน จำนวน 5 คน โดยการนำ SWOT Analysis จัดทำเป็นตาราง TOWS Matrix

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินความเหมาะสมของกลยุทธ์เพื่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน

ผลการวิจัย

จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้เรียนที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี ในหลักสูตรที่มี การจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้เรียนในระบบทวิภาคี เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนรวม 10 คน และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประชุมกลุ่มพัฒนากลยุทธ์เพื่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน โดยเลือกผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหาร ระดับปริญญาตรี ในหลักสูตรที่มีการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงานที่รับผิดชอบงานหรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา การดูแลหลักสูตรการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน จำนวน 5 ท่าน พบว่า

1. วิสัยทัศน์

วิสัยทัศน์สำหรับกลยุทธ์พัฒนาความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน

“การสร้างบัณฑิตที่มีทักษะและความรู้ทั้งในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติ พร้อมสามารถปรับตัวและมีความรับผิดชอบในสังคม ผ่านการบูรณาการการเรียนรู้กับการทำงานจริงในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เพื่อเตรียมพร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงานอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน”

2. พันธกิจ

2.1 การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนที่บูรณาการทฤษฎีและการปฏิบัติจริง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากการทำงานในสถานประกอบการ ร่วมกับการเรียนรู้ทฤษฎีที่ทันสมัย ช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริงและมีความสามารถในการปรับตัวกับสถานการณ์การทำงานที่หลากหลาย

2.2 การส่งเสริมทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น และจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นในสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย รวมถึงการเสริมสร้างจิตสำนึกในการทำงานที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อให้ผู้เรียนพร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงานและสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงในสังคมได้อย่างยั่งยืน

3. เป้าประสงค์

เป้าประสงค์และตัวชี้วัดจากพันธกิจการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนที่บูรณาการทฤษฎีและการปฏิบัติจริง

3.1 การพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการทฤษฎีและการปฏิบัติจริงอย่างมีประสิทธิภาพมุ่งให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทั้งจากทฤษฎีในห้องเรียนและประสบการณ์จริงจากสถานประกอบการ เพื่อเสริมสร้างทักษะและความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในสภาพแวดล้อมการทำงานจริงได้

3.2 การเตรียมผู้เรียนให้มีทักษะที่พร้อมสำหรับการทำงานในอุตสาหกรรมผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์ที่เชื่อมโยงกับงานในสาขาอาชีพที่เรียน เพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้และมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริง

4. ตัวชี้วัด

4.1 อัตราการเข้าร่วมและความพึงพอใจของผู้เรียนในการฝึกงานหรือการทำงานจริง

4.1.1 การเข้าร่วม: ร้อยละของนักศึกษาที่เข้าร่วมโปรแกรมสหกิจศึกษาและฝึกงานในสถานประกอบการ

4.1.2 ความพึงพอใจ: คะแนนความพึงพอใจจากผู้เรียนเกี่ยวกับประสบการณ์การฝึกงานในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติจริง

4.2 การประเมินผลการเรียนรู้จากการบูรณาการทฤษฎีและการปฏิบัติจริง

4.2.1 ผลการเรียนรู้: ผลการประเมินทักษะที่ได้รับจากการฝึกงาน เช่น การประเมินความสามารถในการใช้ทฤษฎีในการแก้ปัญหาจริง

4.2.2 การประเมินจากผู้ประเมินในสถานประกอบการ: คะแนนหรือผลย้อนกลับจากองค์กรที่รับนักศึกษาฝึกงานในด้านการใช้ความรู้และทักษะในการทำงานจริง

4.3 อัตราการจ้างงานหลังจากสำเร็จการศึกษาร้อยละของบัณฑิตที่รับงานในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและมีการนำความรู้ที่เรียนไปประยุกต์ใช้ในงานจริง

การพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการทฤษฎีและการปฏิบัติจริงควรมุ่งเน้นการเชื่อมโยงทฤษฎีและการทำงานจริงอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการทำงานในสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงได้

เป้าประสงค์และตัวชี้วัดจากพันธกิจการส่งเสริมทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น และจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม

1. เป้าประสงค์

1.1 การพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นในสภาพแวดล้อมที่หลากหลายมุ่งให้ผู้เรียนสามารถทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพ รู้จักการสื่อสาร การร่วมมือ และการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันในทีม เพื่อให้พวกเขามีทักษะในการทำงานในสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย ทั้งในด้านวัฒนธรรมและการทำงานในสาขาอาชีพต่าง ๆ

1.2 การเสริมสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและมีความรับผิดชอบต่อการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม รู้จักการทำงานที่มีคุณค่าต่อชุมชนและสังคม รวมทั้งมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมโดยรวม

2. ตัวชี้วัด

2.1 การประเมินทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นจากผู้สอนและผู้ร่วมงาน

2.1.1 การประเมินจากผู้สอน: คะแนนการประเมินการทำงานร่วมกับผู้อื่นในการทำโครงการหรือกิจกรรมกลุ่มที่ได้ทำร่วมกันในหลักสูตร

2.1.2 การประเมินจากเพื่อนร่วมงานหรือผู้ประเมินในสถานประกอบการ: คะแนนความสามารถในการทำงานเป็นทีม การสื่อสาร และการประสานงานร่วมกับผู้อื่นในสภาพแวดล้อมจริงจากผู้ที่ร่วมงานด้วย

2.2 อัตราการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมและการบริการชุมชนร้อยละของผู้เรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมการบริการสังคมหรือโครงการที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนหรือสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือการแก้ไขปัญหาสังคมอื่น ๆ

2.3 การประเมินจิตสำนึกทางสังคมจากผู้เรียนและผู้ประเมิน

2.3.1 การประเมินจากผู้เรียน: การให้คะแนนตนเองในด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ความเข้าใจในบทบาทของตนเองในการทำงานเพื่อสังคม

2.3.2 การประเมินจากผู้ประเมินภายนอก: ผลย้อนกลับจากองค์กรหรือชุมชนที่นักศึกษาได้เข้าร่วมกิจกรรมการบริการว่าผู้เรียนมีจิตสำนึกที่ดีและการรับผิดชอบต่อการทำงานเพื่อสังคมหรือไม่

2.4 การติดตามอัตราการจ้างงานที่มีส่วนร่วมในโครงการสังคมหลังจากสำเร็จการศึกษาร้อยละของบัณฑิตที่เลือกทำงานหรือมีส่วนร่วมในโครงการที่มีผลกระทบเชิงบวกต่อสังคม เช่น การทำงานในองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร โครงการเพื่อสิ่งแวดล้อม หรือการให้บริการในชุมชน

การส่งเสริมทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นและจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมจะช่วยให้ผู้เรียนไม่เพียงแต่เป็นผู้มีทักษะในการทำงานเท่านั้น แต่ยังเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบและเป็นประโยชน์ต่อสังคมในระยะยาว

กลยุทธ์เพื่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษา และการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน

1. การสร้างความร่วมมือกับสถานประกอบการและอุตสาหกรรม จากกลยุทธ์เชิงรุก (SO) เป็นการจับคู่ระหว่าง Strength และ Opportunity (ใช้จุดแข็งร่วมกับโอกาส)

กลยุทธ์: พัฒนาความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการเพื่อสร้างโอกาสในการฝึกงานหรือการทำงานจริงให้กับนักศึกษา โดยให้สถานประกอบการมีส่วนร่วมในการออกแบบหลักสูตรและการประเมินผลการเรียนการสอน

การบูรณาการการเรียนกับการทำงานจริงจะช่วยให้นักศึกษาสามารถพัฒนาและทดสอบทักษะที่ได้เรียนรู้ในห้องเรียนในสภาพแวดล้อมจริง

2. การออกแบบหลักสูตรที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน จากกลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO) เป็นการจับคู่ระหว่าง Weakness และ Opportunity (ใช้โอกาสลดจุดอ่อน)

กลยุทธ์: พัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญกับทักษะที่ตลาดแรงงานต้องการ เช่น ทักษะการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม การใช้เทคโนโลยี และการแก้ปัญหาในสถานการณ์จริง

การออกแบบหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่นจะช่วยให้นักศึกษาได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายและสามารถปรับตัวได้ดีในสภาพแวดล้อมการทำงานที่แตกต่างกัน

3. การประเมินผลอย่างต่อเนื่องและการให้คำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ จากกลยุทธ์เชิงรับ (WT) เป็นการจับคู่ระหว่าง Weakness และ Threat (แก้ไขจุดอ่อนและเลี่ยงอุปสรรค)

กลยุทธ์: ดำเนินการประเมินผลการเรียนรู้ของนักศึกษาตลอดระยะเวลาโปรแกรมสหกิจศึกษา โดยใช้ทั้งการประเมินจากสถานประกอบการและการประเมินจากผู้สอน เพื่อให้คำแนะนำและปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ได้ทันที

การประเมินผลอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้นักศึกษาได้รับข้อเสนอแนะและการพัฒนาในระหว่างการฝึกงานหรือการทำงานจริง และสามารถปรับปรุงทักษะของตนเองได้ทันที

4. การส่งเสริมทักษะการทำงานร่วมกันและการสร้างเครือข่าย จากกลยุทธ์เชิงรุก (SO) เป็นการจับคู่ระหว่าง Strength และ Opportunity (ใช้จุดแข็งร่วมกับโอกาส)

กลยุทธ์: จัดให้มีโอกาสในการทำงานเป็นทีมระหว่างนักศึกษาและผู้มีประสบการณ์จากองค์กรต่าง ๆ ทั้งในภาคการศึกษาและในสภาพแวดล้อมการทำงานจริง เช่น การร่วมมือในโครงการวิจัย โครงการบริการชุมชน หรือกิจกรรมภาคสนาม

การทำงานร่วมกันในสภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลายจะช่วยให้นักศึกษาเรียนรู้ทักษะการทำงานร่วมกัน การสื่อสาร และการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการทำงานจริง

5. การพัฒนาจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม จากกลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST) เป็นการจับคู่ระหว่าง Strength และ Threat (ใช้จุดแข็งรับมืออุปสรรค)

กลยุทธ์: จัดกิจกรรมและโครงการที่มุ่งเน้นการบริการสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับนักศึกษา โดยทำงานร่วมกับองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร หรือโครงการที่มีเป้าหมายในการพัฒนาสังคม

การเสริมสร้างจิตสำนึกในการทำงานที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้ผู้เรียนมีมุมมองที่กว้างไกลและพร้อมที่จะทำงานอย่างมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคมในระยะยาว

กลยุทธ์เหล่านี้จะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่กระชับระหว่างการศึกษาและการทำงานจริง ส่งเสริมทักษะการทำงานในสภาพแวดล้อมจริง และพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการปรับตัวเข้าสู่ตลาดแรงงาน พร้อมทั้งมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับสูง

อภิปรายผล

งานวิจัยเรื่อง กลยุทธ์พัฒนาความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปราย ดังนี้

1. การสร้างความร่วมมือกับสถานประกอบการและอุตสาหกรรม โดยสอดคล้องกับ สุพจน์ กุลปรารค์ทอง และคณะ ที่พบว่า ในการจัดการปัญหาแบบองค์รวม ควรมีการเริ่มต้นด้วยการจัดตั้งคณะทำงาน ที่ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงานจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง มาร่วมกำหนดยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ของตนเอง ซึ่งปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ การเห็นความสำคัญและการให้ความร่วมมืออย่างจริงจังของหัวหน้าหน่วยงาน และในการกำหนดยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาแบบองค์รวมนั้น ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการจัดการ ตั้งแต่การร่วมกำหนดหัวข้อปัญหา การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย การร่วมวางยุทธศาสตร์ การร่วมประเมินผลตลอดจนการเสนอตัวเป็นหน่วยงานหลักในแต่ละยุทธศาสตร์ตามภารกิจหลักของแต่ละหน่วยงาน ซึ่งปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอในทุกกระบวนการ และการเสนอตัวเป็นหน่วยงานหลักในยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องภารกิจของหน่วยงาน (สุพจน์ กุลปรารค์ทอง และคณะ, 2551) และ ชีรวุฒิ บุญโยโสภณ และคณะ ที่พบว่า มาตรการ แนวทางในการส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและพัฒนา ในภาคอุตสาหกรรมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง คือ 1) การจัดทำ และกำหนดนโยบายการส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาที่มีความต่อเนื่อง 2) การส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณ ทุนวิจัยและพัฒนาด้านอุตสาหกรรม 3) การจัดตั้งกองทุน แหล่งทุนด้านการวิจัยและพัฒนา เฉพาะกลุ่มอุตสาหกรรม 4) การมุ่งส่งเสริมสนับสนุน สถานประกอบการให้มีการทำวิจัยและพัฒนา 5) การมุ่งใจ นักวิจัยในสถานประกอบการ เพื่อสร้างผลงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ในภาพรวมการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ 6) การพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการวิจัยและพัฒนาที่สถานประกอบการสามารถใช้ประโยชน์ได้ 7) การพัฒนากำลังคนในสถานประกอบการ ให้เป็นนักวิจัยหรือมีขีดความสามารถด้านการวิจัย และการประยุกต์ใช้ผลงานวิจัย 8) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย สถานประกอบการ และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้เกิดความร่วมมือการวิจัย และพัฒนาที่กว้างขวางเพิ่มมากขึ้น และ 9) การบริหาร จัดการความรู้ด้านการวิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรม เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างเป็นระบบ (ชีรวุฒิ บุญโยโสภณ และคณะ, 2554)

2. การออกแบบหลักสูตรที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน โดยสอดคล้องกับ จักรกฤษ โภติรัมย์ ที่พบว่า การออกแบบหลักสูตร และการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เทคโนโลยีการศึกษา ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้เรียนยุคใหม่ ซึ่งมีความต้องการเรียนรู้ในรูปแบบที่ยืดหยุ่นได้ตอบโต้ และเน้นการมีส่วนร่วมเพื่อปรับตัวในด้านธุรกิจการศึกษาให้ทันต่อโลกดิจิทัลและตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและตลาดแรงงานด้านผู้บริหาร (จักรกฤษ โภติรัมย์, 2568) และ วรณวิศา สืบบุญสรณ์ คล้ายจำแลง

ที่พบว่า หลักสูตรที่วิเคราะห์มีจุดแข็งหรือปัจจัยสนับสนุนหลายประการ แต่มีข้อจำกัดหลายประการเช่นกัน และเมื่อพิจารณาความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ชื่อรายวิชา คำอธิบายรายวิชา ผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร และเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพกับชุดความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับอุตสาหกรรมอาหารแห่งอนาคต พบความสอดคล้องกับคำอธิบายรายวิชามากกว่าส่วนอื่นของหลักสูตร โดยรายการชุดความรู้และทักษะที่พบความสอดคล้องมากที่สุดในระดับปริญญาตรี คือ ด้านวิทยาศาสตร์การอาหาร ส่วนในระดับปริญญาโทและเอก พบมากที่สุด คือ ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมอาหาร ในขณะที่ชุดความรู้และทักษะที่พบความสอดคล้องน้อยที่สุดในทุกระดับการศึกษา คือ ด้านการออกแบบอาหาร (วรรณวิศา สืบอนุสรณ์ คล้ายจำแลง และคณะ, 2564)

3. การประเมินผลอย่างต่อเนื่องและการให้คำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ โดยสอดคล้องกับ สุพจน์ กุลปรารค์ทอง และคณะ ที่พบว่า ในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาแบบองค์รวมนั้น ต้องอาศัยคณะทำงานฯ ในแต่ละจังหวัดเป็นผู้ขับเคลื่อนโดยเริ่มด้วยการร่วมกำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน แล้วกระจายแต่ละยุทธศาสตร์ออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ จากนั้นกลุ่มย่อยก็จะดำเนินการร่วมกันในแต่ละยุทธศาสตร์ แล้วนำมาสรุป ประเมินผลร่วมกันในระดับคณะทำงาน และควรมีการประชาสัมพันธ์รูปแบบการจัดการแบบองค์รวมที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อให้เกิดการประสานและเชื่อมโยงความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสูงสุดในการใช้ทรัพยากรบุคคล และงบประมาณ เพื่อตอบสนองภารกิจหลักของหน่วยงานและตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศในภาพรวม (สุพจน์ กุลปรารค์ทอง และคณะ, 2551) และ นิรัตน์ แยมโอษฐ์ และวีรพงษ์ พลนิกร ที่พบว่า สมรรถนะที่มีความสำคัญสำหรับการประเมินตนเองของนักศึกษาสหกิจศึกษา สาขาวิชาวิศวกรรมโยธา ประกอบด้วย 3 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มความรู้และทักษะวิชาชีพ กลุ่มความรู้และทักษะความพร้อมในการปฏิบัติงาน และกลุ่มคุณลักษณะ (นิรัตน์ แยมโอษฐ์ และวีรพงษ์ พลนิกร, 2567)

4. การส่งเสริมทักษะการทำงานร่วมกันและการสร้างเครือข่าย โดยสอดคล้องกับ เสฏฐวุฒิ หนู่มคำ และคณะ พบว่า แนวคิดและพฤติกรรมการปฏิบัติงานของผู้ตอบแบบสอบถามเจเนอเรชันวาย พบว่าส่วนใหญ่มีระดับความคิดเห็น “มากที่สุด” ใน 6 ประเด็น ได้แก่ ความต้องการให้งานสำเร็จอยู่เสมอ ชอบการร่วมมือกันทำงานมากกว่าการแข่งขัน มีความต้องการงานที่ทำหายและได้พบสิ่งใหม่ ๆ ทำงานด้วยความรับผิดชอบ มีความสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นที่ต่างวัฒนธรรมได้ และยอมรับผลผลิต ที่เกิดขึ้นด้วยความชื่นชม ขณะที่แนวคิดและพฤติกรรมการปฏิบัติงานของผู้ตอบแบบสอบถามเจเนอเรชันเอ็กซ์ พบว่า มีระดับความคิดเห็นในด้านการทำงานเป็นทีม สามารถปรับตัวได้ มีความกระตือรือร้น สนใจงานที่ทำหาย มีความคิดสร้างสรรค์ มีวินัยในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความตรงต่อเวลา สามารถทำงานภายใต้กรอบวัฒนธรรมองค์กรได้ สามารถวางแผนและจัดเรียงลำดับความสำคัญของงานได้ดี มีทักษะการประสานงานการทำงานที่มีประสิทธิภาพ มีทักษะการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม (เสฏฐวุฒิ หนู่มคำ และคณะ, 2559) และ จิตรภาพร ลีละวัฒน์ ที่พบว่า มหาวิทยาลัยศรีปทุมใช้กระบวนการสร้างบัณฑิตให้เป็นมืออาชีพด้วย 3 องค์ประกอบ คือ 1) หลักสูตรทุกหลักสูตรมีการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน (Work Integrated Learning: WIL) โดยใช้รูปแบบสหกิจศึกษา (Cooperative Education) และ การเพิ่มขึ้นของจำนวนนักศึกษาสหกิจศึกษา 2) การติดตามการจัดการสหกิจศึกษาจากนโยบายตามแผนยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยที่เน้นสร้างบัณฑิตให้เป็นนักปฏิบัติมืออาชีพทุกสาขาวิชา การรายงานผลการดำเนินงานสหกิจศึกษาจากผู้เกี่ยวข้องผ่านแบบฟอร์มในระบบออนไลน์ของมหาวิทยาลัย และการติดตามการนิเทศของอาจารย์นิเทศตามมาตรฐาน และ 3) การประเมินผล

ความสำเร็จของการดำเนินงานสหกิจศึกษา 3 ด้าน คือ การได้งานทำของบัณฑิต การมีเครือข่ายกับสถานประกอบการเพิ่มขึ้น และ มหาวิทยาลัยศรีปทุมได้รับการยอมรับในระดับชาติ ผลจากระบวนการดังกล่าวมหาวิทยาลัยมีบัณฑิตมืออาชีพที่มีคุณภาพ มีความสามารถตรงตามความต้องการของตลาดงาน และสามารถทำงานได้ทันทีหลังสำเร็จการศึกษา (จิตรพร ลีละวัฒน์, 2559)

5. การพัฒนาจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยสอดคล้องกับ จริยา รอดจันทร์ และคณะ ที่พบว่า การบัญชีตามความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นความพยายามอย่างหนึ่งของกิจการที่จะนำเสนอข้อมูลต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย กลุ่มบุคคลเหล่านี้มีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะรับรู้ข้อมูลของกิจการตามสมควร แนวคิดของการบัญชีตามความรับผิดชอบต่อสังคม จึงได้พัฒนาให้เกิดการบัญชีและการรายงานในรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น และการบัญชีเพื่อสิ่งแวดล้อมเป็นการบัญชีที่ให้ความสำคัญกับการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมเพื่อรายงานเกี่ยวกับต้นทุนและผลประโยชน์อันเกิดจากกิจกรรมขององค์กรที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ทั้งที่เป็นข้อมูลด้านการเงินและข้อมูลที่ไม่เกี่ยวกับการเงิน เนื่องจากผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นสำคัญต่อภาพลักษณ์องค์กรที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการนำมาตรวจสอบและควบคุมอย่างจริงจัง การนำบัญชีเพื่อสิ่งแวดล้อมมาใช้ในธุรกิจ สามารถสื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกทราบถึงต้นทุน และหนี้สินด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ในการบริหารองค์กร ประกอบกับองค์กรสามารถสะท้อนถึงจิตสำนึก ความรับผิดชอบต่อที่มีต่อสภาพแวดล้อมในสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนขององค์กรต่อไป (จริยา รอดจันทร์ และคณะ, 2564)

สรุปและข้อเสนอแนะ

นโยบายเพื่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน ประกอบด้วย 5 นโยบาย ดังนี้ 1) นโยบายการสร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาและภาคธุรกิจ/อุตสาหกรรม การสร้างและส่งเสริมความร่วมมือที่แข็งแกร่งระหว่างสถาบันศึกษากับสถานประกอบการ โดยการออกแบบหลักสูตรร่วมกัน และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วมจากภาคธุรกิจ เช่น การฝึกงาน, การแลกเปลี่ยนความรู้, หรือการจัดตั้งโครงการร่วมเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ผลลัพธ์ที่คาดหวัง คือ การสร้างช่องทางการเรียนรู้จากภาคธุรกิจช่วยให้นักศึกษาได้รับประสบการณ์ตรงที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและสามารถพัฒนาทักษะได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) นโยบายการพัฒนาหลักสูตรที่ยืดหยุ่นและตอบโจทย์ตลาดแรงงาน พัฒนาหลักสูตรการศึกษาให้มีความยืดหยุ่น เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในปัจจุบัน และสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ประกอบการ เช่น การเปิดโอกาสให้มีการปรับปรุงหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง และการออกแบบหลักสูตรที่สามารถบูรณาการการทำงานจริงกับการเรียนการสอนได้ มีผลลัพธ์ที่คาดหวัง คือ นักศึกษาจะได้เรียนรู้ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติในขณะเดียวกัน ซึ่งทำให้พวกเขามีความพร้อมในการทำงานและสามารถทำงานในสภาพแวดล้อมจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3) นโยบายการสนับสนุนทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นและการสื่อสาร ส่งเสริมการพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น (Teamwork) และการสื่อสารระหว่างนักศึกษาภายในห้องเรียนและกับสถานประกอบการ รวมทั้งสนับสนุนการฝึกทักษะในการเจรจาต่อรอง การบริหารความขัดแย้ง และการสร้างความสัมพันธ์ในที่ทำงาน มีผลลัพธ์ที่คาดหวัง คือ นักศึกษาจะมีทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นในสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย และมีความสามารถในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นทักษะ

ที่สำคัญในการทำงานในทุกอุตสาหกรรม 4) นโยบายการส่งเสริมการพัฒนาจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม สนับสนุนให้นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมการบริการสังคม หรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของสังคม เช่น การพัฒนาชุมชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือการทำงานกับองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร โดยเชื่อมโยงกับการฝึกงานหรือการทำงานในสภาพแวดล้อมจริง ผลลัพธ์ที่คาดหวัง คือ นักศึกษาจะมีจิตสำนึกที่ดีในการทำงานเพื่อสังคม และสามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษามาใช้ในการพัฒนาชุมชนและสังคมได้ และ 5) นโยบายการสร้างระบบการติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ พัฒนาระบบการติดตามผลการเรียนรู้ของนักศึกษาในโปรแกรมสหกิจศึกษาและการบูรณาการการทำงานจริงอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากผู้สอน ผู้ประกอบการ และนักศึกษาเอง เพื่อให้สามารถปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ผลลัพธ์ที่คาดหวัง คือ ระบบการติดตามและประเมินผลจะช่วยให้สถาบันการศึกษาและสถานประกอบการสามารถระบุจุดที่นักศึกษาต้องปรับปรุง และสามารถให้คำแนะนำในการพัฒนาทักษะให้ดียิ่งขึ้น จากนโยบายทั้ง 5 ประการนี้ จะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาและการทำงานจริง ส่งเสริมทักษะที่จำเป็นสำหรับนักศึกษาในการเตรียมพร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงาน และพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ ส่งเสริมนโยบายการสร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาและภาคธุรกิจ/อุตสาหกรรม และพัฒนาหลักสูตรที่ยืดหยุ่นตอบโจทยตลาดแรงงาน และมีระบบการติดตามประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงานอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรมีการศึกษากลุ่มตัวอย่างเฉพาะกลุ่มสาขาวิชา คือ กลุ่มสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กลุ่มสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ และกลุ่มสาขาสังคมศาสตร์ และควรมีการนำกลยุทธ์และนโยบายที่ได้จากการศึกษานำไปพัฒนาเป็นแผนที่น่าทางต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม และคณะวิศวกรรมศาสตร์ หน่วยงานต้นสังกัดของผู้วิจัย สำหรับความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาในการทำวิจัย และขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูล และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กิริชฉมา แฉมสมดี และคณะ. (2558). ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษา หลักสูตรวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการเกษตร คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 12(56), 29-39.
- คณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา. (2565). เรื่อง หลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการจัดหลักสูตรสหกิจศึกษา และการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน พ.ศ. 2565. เรียกใช้เมื่อ 25 พฤษภาคม 2568 จาก <https://www.ops.go.th/th/role/edu-standard/item/7949-2565-10>
- จริยา รอดจันทร์ และคณะ. (2564). การบัญชีตามความรับผิดชอบต่อสังคมกับการบัญชีเพื่อสิ่งแวดล้อมของผู้ประกอบการในยุคปัจจุบัน. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์, 11(1), 155-170.

- จักรกรฤษ โภคินรัมย์. (2568). การปรับตัวของธุรกิจการศึกษาในยุคดิจิทัล. *Wisdom Journal of Humanities and Social Sciences*, 2(4), 49-55.
- จิตราพร ลีละวัฒน์. (2559). การพัฒนาบัณฑิตให้เป็นมืออาชีพ: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยศรีปทุม. *Veridian E-Journal*, Silpakorn University, 9(1), 483-500.
- แดนวิชัย สายรักษา และคณะ. (2568). การพัฒนาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ใช้รูปแบบสหกิจศึกษาและการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน (CWIE). *วารสารช่อพะยอม*, 36(1), 38-62.
- ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และคณะ. (2554). การจัดทำแผนปฏิบัติการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาในภาคอุตสาหกรรม เพื่อก้าวไปสู่อุตสาหกรรมฐานความรู้. *วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ*, 21(1), 148-156.
- นิรัตน์ แยมโอบุส และวีรพงษ์ พลนิกร. (2567). การพัฒนาระบบผู้เชี่ยวชาญการเรียนรู้เชื่อมโยงนิยามแบบเคลื่อนที่ สำหรับให้คำแนะนำด้านสมรรถนะที่เหมาะสมกับตำแหน่งงานสหกิจศึกษา. *Suranaree Journal of Social Science*, 18(2), 1-26.
- พาทีศ คงโสมมา. (2555). สหกิจศึกษากับพัฒนาคุณภาพบัณฑิตไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม*, 7(2), 18-24.
- วรรณวิศา สืบนุสรณ์ คล้ายจำแลง และคณะ. (2564). การศึกษาวิจัยหลักสูตรการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาที่ตอบโจทย์ชุดความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับอุตสาหกรรมอาหารแห่งอนาคต. *วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์*, 36(3), 221-236.
- สิริฉันท สติกรกุล เตชพาหพงษ์. (2558). การบริหารจัดการสหกิจศึกษาสำหรับมหาวิทยาลัย: กรณีศึกษา สาขาวิชาธุรกิจและอาชีพศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 7(2), 146-156.
- สุพจน์ กุลปรำงค์ทอง และคณะ. (2551). แนวทางการแก้ไขปัญหาแรงงานของสถานประกอบการในเขตภาคเหนือตอนบนแบบองค์รวม. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น*, 2(2), 67-79.
- สุพิชชา ชีวพฤษ. (2560). การพัฒนาหลักสูตรการบริหารจัดการในโรงงานอุตสาหกรรมให้เกิดความยั่งยืน. *วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ*, 27(1), 187-196.
- เสฏฐวุฒิ หนุ่มคำ และคณะ. (2559). แนวคิดและพฤติกรรมการปฏิบัติงานร่วมกันตามคุณลักษณะด้านทักษะและอาชีพในศตวรรษที่ 21 ของเจนเนอเรชันวายและเจนเนอเรชันเอ็กซ์. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น*, 10(4), 248-260.